

DİYARBAKIR VE MARDİN MÜZELERİNDE BULUNAN BATMAN BÖLGESİNE HELLENİSTİK DÖNEME AİT BELLİ BAŞLI SİKKLELER

Şevki İhya Sarıcı^{1*}

¹Batman Üniversitesi

*ihyasarici1@hotmail.com

Özet: Büyük İskender'le başlayan M.Ö.334 ve M.Ö. 30 yılındaki Actium Savaşı'na kadar süren ve modern tarihçiler tarafından Hellenistik Çağ olarak nitelenen dönemde, Diyarbakır ve Mardin Müzelerinde, yayınlanmış resmi ve özel koleksiyonlarda bulunan sikkeler kapsamlı olarak yerinde ve çeşitli literatür taraması yapılarak incelenmiş ve karşılaştırma yapılmıştır.

Sikke, belli bir ölçüye göre altın, gümüş, bakır, tunc, pirinç ve kalay gibi değerli metallerle darp edilen, devletin resmi damgasıyla garantilenmiş, madeni bir paradır ve ilkel çağlardan beri ticarete geçerli olan değiş-tokuş yöntemleri yerine daha kullanışlı bir değişim aracı olarak, M.Ö. 7. yüzyılda Anadolu'da Lidyalılar tarafından icad edilmiştir. Aynı zamanda sikkeler, yüzyıllar önce yaşamış toplumlar hakkında bilgiler veren ve tarihi konuşturan belge niteliğindedir.

Hellenistik dönemdeki krallar inşa ettikleri şehirlerde halkın ve ordunun ihtiyacını karşılamak ve ticari hayatı canlı tutmak için darphaneler kurarak, kendi adlarına sikke basımını gerçekleştirmişlerdir. Askeri hareketler ile ücretli askeri birliklerden yararlanılması ve sonra da terhis edilmesi sikke dolaşımında önemli rol oynamıştır. Diyarbakır ve Mardin müzelerinden temin edilen ve incelenen örneklerden bu sonuca ulaşılmıştır.

Sikkelerin ön ve arka yüzeylerindeki figürler, yazıtlar, sikke yapımında kullanılan metal veya alaşımın özellikleri, ağırlığı, sikkenin geometrik şekli, sikkenin birimi, çapı ve et kalınlığı darp edildiği şehrin, yılın ve kralların hakimiyet dönemine göre farklılıklar gösterirler.

Anahtar Kelimeler: Hellenistik dönem, Diyarbakır ve Mardin müzesi sikkeleri

Abstract: Named as the Hellenistic period by modern historians starting in early 334 BC with Alexander the Great until the Battle of Actium in 30 BC , comprehensive literature review of Hellenistic Age coins published in the official collections and a variety of private museums were examined and compared with the coins in Diyarbakır and Mardin Museums

A Coin is precious metal coin from ancient times minted gold, silver, copper, bronze, brass, tin to a certain extent, in the state guaranteed with the official stamp invented in 7th century BC, by the Lydians in Anatolia used as a useful for the current trade exchange in place of bartering in primitive eras. At the same time the coins provides information about the communities who lived centuries ago and also they are historic documentary evidences. Figures on the front and rear faces of the coins, inscriptions, alloy used in the coins, metal or construction specifications, weight, the geometrical shape of the coin, the coin unit, the city minted , diameter and thickness, are differ in the period of sovereignty of each king .

Hellenistic kings established mints and issued money for their names to keep alive the commercial life in cities they built and meet the needs of public and to provide supply to army. printing had implemented on their behalf. Utilization of paid military troops in military movements and then demobilization of the troops, played an important role in the circulation of coins. This conclusion is examined after the samples obtained from museums in Diyarbakır and Mardin.

Key Words: Coins of Hellenistic age in Diyarbakır and Mardin museums

1. HELLENİSTİK DÖNEM

Hellenistik Dönem Kronolojik Genel Bakış:

Kronolojik Genel Bakış (M.Ö. 336-30)

- o M.Ö. 336-323: B. İskender.
- o M.Ö. 334-325: B. İskender'in Pers Devleti'ne karşı giriştiği fetih seferi
- o M.Ö. 323-280: B. İskender'in generalleri arasındaki mücadele.
- o M.Ö. 280-30: Hellenistik Devletler Dünyası.

Büyük İskender ile başlayan M.Ö.334 ve M.Ö. 30 yılındaki Actium Savaşı'na kadar süren ve modern tarihçiler tarafından Hellenistik Çağ olarak nitelenen dönemde, Diyarbakır ve Mardin Müzelerindeki Hellenistik Döneme ait sikkeler üzerine yapılan bu tez çalışması ile bu bölgede korunan sikkelerin daha iyi tanınması ile birlikte,Hellen Tarihi'nde ekonomik ve siyasi yapılanmanın, yaşam biçiminin değişimi, ticaretin gelişmesi, para ekonomisinin iyice yerleşmesi ve bunun etkilerinin anlaşılabilmesine, çok küçük de olsa bir katkı sağlanmış olacaktır. Diğer bir ifadeyle; sikkeler; ilk basılışlarından bu yana, yüzyıllar önce yaşamış toplumlar hakkında bilgiler veren ve tarihi konuşturan belge niteliğindeki nesnelere olduğundan o dönemi yaşayan toplumun hayat tarzını yansıtan bir bölümünü de anlatmış olacaktır.

Çalışmada incelenen Hellenistik Döneme ait Diyarbakır ve Mardin Müzelerindeki, o yöreler için literatürdeki, çeşitli müzelerdeki, yayınlanmış resmi ve özel koleksiyonlarda ve satış katalogların da bulunan önemli ve nadir sikkelerin teşhis ve tarihlendirilmesine ilişkin bilimsel yorumlar, kaliteli sikkelerin fotoğrafları, tiplerine ve darp edildiği tarihlere uygun olarak sınıflandırılmıştır. Hellenistik Döneme ait sikkelerin tiplerinden yararlanılmıştır.

İskender Dönemine Ait Sikkeler

Büyük İskender ile birlikte antik dünyada tamamen yeni bir dünya düzeni başlamıştır. Bu çağda B.İskender portreli sikkeler çok sayıda basılmış ve oldukça geniş bir alanda kullanım görmüşlerdir. Dolayısıyla, O'nun zamanında Makedonya sikkelerinin önemi de artmıştır. B.İskender adına basılan ve antikçağ da «Aleksandreios» olarak ünlenen bu sikkelerin ön yüzünde İskender portresi, arka yüzünde bir taht üzerinde oturan Zeus, sağ elinde kartal, sol elinde mızrak tutar halde resmedilmiştir (Resim 1.).

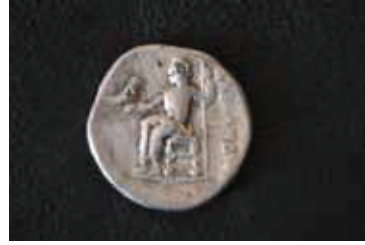

Envanter No:8580

Ağırlık:16,85

Dönemi: LYSIMACHUS, king 306-281 B.C.

Betimlemeler : Ön yüzde diademli Büyük İskender büstü yer almaktadır. Saçlar dağınık ve dalgalı biçimde kısa enseye kadar uzamış şakağından kulağına doğru uzanan bir koç başı vardır. Arka yüzde tahtta oturur vaziyette Athena betimlemesi mevcuttur. Athena seated uzun khiton ve himation giymiş ve miğferi ile betimlenmiştir. Nike tutmaktadır. Sağ elinde Nike figürün üstündeki kralın ismine. (ΒΑΣΙΛΕΩΣ - ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ) taç giydirir biçimde betimlenmiştir. Sol dirseğini miğferin üzerinde dinlendirmektedir.

Envanter No:8561

Ağırlık:4,15 gr.

Seleykos Dönemine Ait Sikkeler

Envanter No:8608

Ağırlık:16,40

Dönemi: Demetrios III (İÖ100-70)

Athena ayakta miğferi ile betimlenmiştir. Ayakta durmaktadır. Sol eliyle kalkanını yerde durur biçimde betimlenmiş sağ kolunu ileri doğru uzatmış elinde Nike tutmaktadır. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΝΤΙΟΧΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ (Kral Antiochos-Epiphanos-kralın tanrılaştırılmış hali) yazısı vardır. sol elinde bir mızrak vardır kafası ve yüzünü kaplayan kaskı ile betimlenmiştir.

Kaynak: BMC 52

PHILIP I PHILEDELPHOS

Envanter No:8609

Ağırlık:14,90gr

Dönemi Philip I Philedelphos(İÖ. 92-83)

XI profilden fotoğrafı bordürlü diademli olarak betimlenmiştir. Arka tarafta tahtta oturan Zeus sağ kolunu ileri doğru uzatmış elinde Nike tutmaktadır. Nike, elindeki tacı ileri uzatmış kralın isminin üzerine tutmaktadır. Sol kolu dirsekten kırılmış yere dayanan asasını tutmaktadır. "ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΙΠΠΙΟΥ"

Part Sikkeleri

Envanter No:8690

Ağırlık/Çapı/Türü:3,70 gr.21,00mm. Bronz

Dönemi : Mithridates II (İÖ 123- İÖ 88)

Sikkedeki Betimlemeler: Önyüzde Kral Mithridates kıvrıkcık bukleli uzun saçları boynuna kadar inmektedir. Uzun sivri sakallı yerine burada kısa sakal uzun bıyıklı olarak resmedilmiştir. başını kumaş parçası ile bağlamıştır. Arka kısımda sikkenin merkezinde oturan bir okçu saat yönünde Grekçe ΒΑΣΙΛΕΩΣ// ΜΕΓΑΛΟΥ// ΑΡΣΑΚΟΥ// ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ yazıları yazmaktadır.

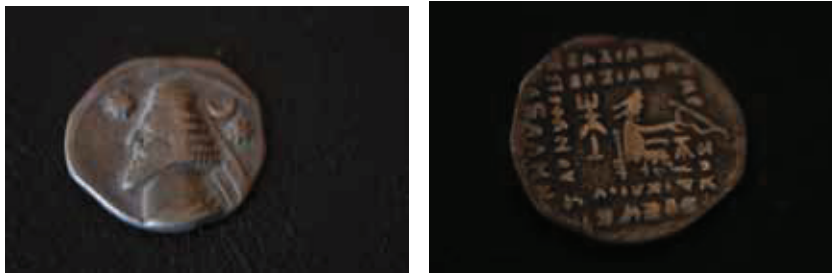
Envanter No:8201

Ağırlık/Çapı/Türü:3,75 gr.,19,00mm, Bronz

Dönemi: Orodes I (İÖ 80-İÖ 90)

Sikkedeki Betimlemeler: Kral Orodes sakalıyla betimlenmiştir. Başında sekiz hüzmeye ayrılmış yıldızlı tacı bulunmaktadır Tacı bir kumaş parçasıyla sarmıştır.

Arkada bir okçu otururken resmedilmiştir üstünde pelerinle betimlenmiştir. ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΣΑΚΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ (Büyük Arşak'ın Yüce Kralı, Tek Yöneticisi Baba seven, Yunan-sever) yazısı saat yönünde belirtilmiştir.

Envanter No:8563

Dönemi: Phraates IV (İÖ37-İ.S 2) , Ecbatana baskısı

Ağırlık/Türü/Çapı:3,95 gr/20mm/bronz. Drahmi

sPhraates IV, büstü diademli başının iki yanında yıldız ve bir hilal bulunmaktadır. Diğer örneklerinde başının hemen arkasında bir kartal yer almaktadır. Uzun sivri sakalı bukleli saçları genel Part kralı stili içinde devam etmektedir. Arkada bir okçu elinde mızrağı ile oturmaktadır. Saat yönünde ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΡΣΑΚΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ (Büyük Arşak'ın Yüce Kralı, Tek Yöneticisi Baba seven, Yunan-sever) yazısı saat yönünde belirtilmiştir

2. KAYNAKLAR

1. MØRKHOLM, Otto, "Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri Büyük İskender'in Tahta Çıkışından Apameia Barışı'na Kadar (M.Ö. 336-188)"Çeviren : Oğuz Tekin, İstanbul, Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.,YeniçarşıCad: No: 28/A Galatasaray 80050 İstanbul,1. Basım 2000
3. CARRADICE, Ian, PRICE, Martin " Hellen Dünyasında Sikke", Çeviren : Oğuz Tekin, Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.,YeniçarşıCad: No: 28/A Galatasaray 80050 İstanbul, 1.Basım 2001
4. HOWGEGO, Christopher, " Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi " Çeviren : Oğuz Tekin, Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.,YeniçarşıCad: No: 28/A Galatasaray 80050 İstanbul, 1.Basım , Mayıs 1998.
5. CHOWN, John F., " History of Money from AD 800", Typeset in Garamondby J&L Composition Ltd., Filey, North Yorkshine, Reprinted 1995,1996 (pg.107)
6. "Catalogue of GreekCoins in the British Museum (BMC)
7. CARRADICE, Ian, PRICE "SyllogeNummorumGraecorum" (SNG) Catalogues 2001